

Boka kotorska: Etnički sastav u razdoblju austrijske uprave (1814.-1918. g.)¹

Ivan Crkvenčić, Antun Schaller

Potpuni popisi stanovništva Dalmacije, pa tako i Boka kotorske (koja je u vrijeme austrijske uprave bila u sastavu Dalmacije) provedeni su tek u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća, odnosno 1880., 1890., 1900. i 1910. godine. Rezultati tih popisa objavljeni su na razini naselja, općina te sudskih okruga i upravnih kotara. Nažalost, popisi daju samo podatke o vjeroispovijestima i govornim jezicima, ali ne i o narodnostima, koje je gotovo nemoguće odrediti na temelju iz popisa raspoloživih podataka. Moguće je utvrditi samo približne podatke o narodnostima, i to posredno "križanjem" podataka o vjeroispovijestima i materinskom (ili barem govornom) jeziku pripadnika pojedinih vjeroispovijesti.

Ključne riječi: Boka kotorska, struktura stanovništva, austrijska uprava

Boka Kotorska (the Bay of Kotor): Ethnic Structure in the Period of Austrian Rule (1814-1918)

Complete censi of Dalmatia, including Boka Kotorska as a part of Dalmatia, had not been published before the second half of 19th century. There were altogether four complete Austrian censi: in the years 1880, 1890, 1900 and 1910. The spatial entities used in those censi were settlements, communities, judicial circuits and administrative districts. Unfortunately, the censi revealed data on denominations and spoken languages, but not information on ethnic structure of the population. It was possible only to define rough data on ethnic structure by using an indirect method of "data-crossing", i.e. by combination of the published data on religion and mother-tongue (or colloquial/spoken language, at least) of population groups belonging to particular denominations.

Key words: Boka Kotorska (the Bay of Kotor), population structure, Austrian Rule

PROSTOR ISTRAŽIVANJA

Tijekom vremena pojam Boka kotorske (u daljnjem tekstu: Boka) prostorno se dosta mijenjao, a u popisima stanovništva najčešće je bio obuhvaćen administrativnim kotarom Kotor. Koterski kotar redovno je administrativno obuhvaćao čitav unutrašnji prostor Bokokotorskog zaljeva, dakle akvatorij s priobaljem te rubne dijelove planinskih padina, kao i prostor Grblja te primorje Budve (sl. 1).

Tab. 1. Broj stanovnika Boke kotorske po općinama u razdoblju austrijske uprave (1814.-1918. g.)
 Tab. 1. Population number of Boka Kotorska by municipalities in the period of the Austrian rule (1814-1818).

Kotar Kotor: Sudbeni okruzi i općine	Broj naselja ¹		Broj stanovnika po godinama popisa			
	cijela naselja (I.)	dijelovi naselja (II.)	1880.	1890.	1900.	1910.
<i>Herceg Novi</i>	14	70	4.796	4.681	5.310	6.642
Herceg Novi	6	44	3.605	3.534	4.107	5.432
Luštica	8	26	1.191	1.147	1.203	1.210
<i>Kotor</i>	21	118	10.165	10.463	11.127	13.058
Kotor	8	42	5.088	5.435	5.418	5.978
Dobrota	1	14	945	933	1.043	1.219
Krtole	6	18	988	932	1.028	1.200
Lastva	2	15	672	680	754	717
Muo	1	6	630	658	699	686
Prčanj	1	9	757	683	765	989
Stoliv	1	10	387	374	347	387
Tivat	1	4	698	768	1.073	1.882
<i>Risan</i>	6	47	2.771	2.862	2.743	3.123
Perast	4	12	1.010	1.039	930	1.236
Risan	2	35	1.761	1.823	1.813	1.887
U k u p n o	41	235	17.732	18.006	19.18	22.823
Indeksi promjene broja stanovnika			100	101	108	129

¹ U popisima stanovništva 1880. i 1890. g. zabilježena su ne samo naselja (I.), već i njihovi dijelovi (II.)

Izvori:

- Maschek, Alois, "Geographisch-Statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien", Zara, 1888.
- Special Orts- Repertorium von Dalmatien (Volkzählung 1890.), K.K. Statistischen Central-Commission, Wien, 1894.
- Gemeindeleksikon von Dalmatien (Volkzählung 1900.), Wien, 1908.
- Spezial Ortsrepertorium von Dalmatien (Volkzählung 1910.), Statistische Zentralkommission, Wien, 1919.

Navedeni prostor administrativno se poklapa s teritorijem 12 tadašnjih općina (tab. 1) koje obuhvaćaju svih 8 općina Sudbenog okruga Kotor (dakle, bez Općine Župa), 2 općine Sudbenog okruga Herceg Novi te 2 općine Sudbenog okruga Risan. Pri tome je važno spomenuti da je iz Općine Herceg Novi obrađeno samo 6 priobalnih naselja (Baošić, Bijela, Đenovići, Jošica, Kumbor i Herceg Novi), a iz općine Risan samo priobalna naselja Morinj i Risan. U područja spomenutih priobalnih naselja općina Herceg Novi i Risan uključeni su i svi njihovi dijelovi (zaseoci, skupine kuća, pojedinačne kuće), od kojih se neki nalaze podalje od obale.

U daljnjem će se izlaganju prije svega nastojati dati analiza naseljenosti stanovništva poglavito sa stajališta njegove vjerske i narodnosne pripadnosti, i to na temelju austrijskih popisa stanovništva iz druge polovice 19. i s početka 20. stoljeća.

BROJČANO KRETANJE STANOVNIŠTVA U RAZDOBLJU 1880.-1910. G.

Unutar teritorija od 12 općina nalazi se 41 naselje s 235 dijelova, u kojima je 1880. g. živjelo 17.732 stanovnika (tab. 1; sl. 1). Tako određen prostor obuhvaća 78 % naselja, 50 % dijelova naselja i 59 % stanovnika (prema popisu 1880. g.) cjelokupnog administrativnog područja Boke, koje uključuje i planinsko zaleđe Herceg Novog (Dračevicu) i Risna (Krivošije).

Ovo razmatranje se temelji na analizi podataka austrijskih popisa stanovništva 1880., 1890., 1900. i 1910. g. (tab. 2-5). Važno je naglasiti da su sva četiri spomenuta popisa obavljena unutar granica istih općina i istih naselja te da je u svim četirima popisima popisano cjelokupno prisutno stanovništvo, domaće i ostalo. Stoga su podaci o kretanju broja stanovnika iz tih popisa međusobno usporedivi.

Tab. 2. Stanovništvo Boke kotorske prema vjeroispovijestima i govornim jezicima 1880. g.

Tab. 2 Population of Boka Kotorska in 1880 according to denominations and spoken languages

Kotar Kotor: Sudbeni okruzi i općine	Ukupno stanovništvo				Domaće stanovništvo				Ostalo stano- vništvo
	Broj stano- vnika	Vjeroispovijesti			Broj stano- vnika	Govorni jezici			
		1	2	3		1	2	3	
<i>Herceg Novi</i>	4.796	1.469	3.314	13	4.756	4.067	112	577	40
Herceg Novi	3.605	1.343	2.249	13	3.578	2.890	112	576	27
Luštica	1.191	126	1.065	-	1.178	1.177	-	1	13
<i>Kotor</i>	10.165	7.051	3.077	37	9.478	7.901	715	862	687
Kotor	5.088	3.339	1.713	36	4.656	3.215	691	750	432
Dobrota	945	720	225	-	767	763	-	4	178
Krtole	988	89	899	-	982	981	-	1	6
Lastva	672	654	18	-	671	671	-	-	1
Muo	630	560	69	1	613	492	14	107	17
Prčanj	757	656	101	-	717	708	9	-	40
Stoliv	387	348	39	-	377	376	1	-	10
Tivat	698	685	13	-	695	695	-	-	3
<i>Risna</i>	2.771	860	1.910	1	2.671	2.575	-	96	100
Perast	1.010	683	327	-	981	981	-	-	29
Risna	1.761	177	1.583	1	1.690	1.594	-	96	71
U k u p n o	17.732	9.380	8.301	51	16.905	14.543	827	1.535	827
Posebni udio (%)	100,0	52,9	46,8	0,3	100,0	86,0	4,9	9,1	-
Opći udio (%)	100,0				95,3				4,7

Izvor: Maschek, Alois, "Geographisch-Statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien", Volkzählung 1890., Zara, 1880.

Tumač: Vjeroispovijesti: 1. rimokatolička, 2. grčko-istočna (pravoslavna), 3. ostale vjeroispovijesti
Govorni jezici: 1. hrvatski ili srpski (u popisu: "srpskohrvatski"), 2. talijanski, 3. drugi jezici

Usporedbom podataka tih četiriju popisa stanovništva stječe se dojam da se broj domaćeg stanovništva Boke u drugoj polovici 19. stoljeća postupno povećavao. No, ako se od broja ukupno popisano stanovništva u svakom od promatranih popisa oduzme broj „ostalog“ stanovništva, proizlazi da broj domaćeg stanovništva istraživanog dijela Boke u čitavom tom razdoblju zapravo stagnira, a kreće se oko 17.000.

Da bi se ovakve okolnosti bolje razumjele potrebno je naglasiti da su razmatrani popisi stanovništva provedeni u razdoblju već izrazitog nazadovanja bokeljskog gospodarstva, čija se snaga u prošlosti gotovo isključivo temeljila na pomorstvu i pomorskoj trgovini. Opadanje gospodarske moći Boke očito je već bilo potaklo proces iseljavanja stanovništva, i to ponajprije i ponajviše upravo iz onih naselja u kojima su nekada pomorstvo i pomorska trgovina bili posebno dobro razvijeni. Poznato je da je u tim naseljima prevladavalo hrvatsko stanovništvo, koje se pomorstvom i pomorskom trgovinom najviše i bavilo.

Tab. 3. Stanovništvo Boke kotorske prema vjeroispovijestima i govornim jezicima 1890. g.

Tab. 3 Population of Boka Kotorska in 1890 according to denominations and spoken languages

Kotar Kotor: Sudbeni okruzi i općine	Ukupno stanovništvo				Domaće stanovništvo				Ostalo stano- vniš- tvo	
	Broj stano- vnika	Vjeroispovijesti			Broj stano- vnika	Govorni jezici				
		1	2	3		1	2	3		4
Herceg Novi	4.681	1.274	3.377	30	4.471	3.902	117	80	372	210
Herceg Novi	3.534	1.241	2.264	29	3.336	2.789	108	80	359	198
Luštica	1.147	33	1.113	1	1.135	1.113	9	-	13	12
Kotor	10.463	7.409	2.983	71	9.588	7.809	353	714	712	875
Kotor	5.435	3.777	1.598	60	4.931	3.355	327	646	603	504
Dobrota	933	659	269	5	697	666	7	17	7	236
Krtole	932	93	839	-	926	925	1	-	-	6
Lastva	680	669	11	-	679	678	-	-	1	1
Muo	658	580	74	4	639	526	15	2	96	19
Prčanj	683	564	117	2	620	584	1	35	-	63
Stoliv	374	316	58	-	339	339	-	-	-	35
Tivat	768	751	17	-	757	736	2	14	5	11
Risan	2.862	1.000	1.842	20	2.598	2.478	64	42	14	264
Perast	1.039	714	320	5	970	957	2	6	5	69
Risan	1.823	286	1.522	15	1.628	1.521	62	36	9	195
U k u p n o	18.006	9.683	8.202	121	16.657	14.189	534	836	1.098	1.349
Posebni udio (%)	100,0	53,8	45,5	0,7	100,0	85,2	3,2	5,1	6,5	-
Opći udio (%)	100,0				92,5					7,5

Izvor: Special Orts-Repertorium von Dalmatien (Volkzählung 1890.), K.K. Statistischen Central-Commission, Wien, 1894.

Tumač: Vjeroispovijesti: 1. rimokatolička, 2. grčko-istočna (pravoslavna), 3. druge vjeroispovijesti
Govorni jezici: 1. hrvatski ili srpski, 2. njemački, 3. talijanski, 4. drugi jezici

Usporedbom podataka dobivenih iz popisa 1880., 1890. i 1900. g. stječe se dojam da je u razdobljima između tih popisa cjelokupno stanovništvo koje u demografskom smislu predstavlja prirodni prirast (višak broja rođenih nad brojem umrlih) jednostavno iselilo. Međutim, iznos iseljavanja može se utvrditi samo analizom prirodnog prirasta stanovništva i eventualnog doseljavanja. Za to je, međutim, potrebna opsežna analiza, koja nadilazi opseg ovog rada.

Dakle, izvjestan porast broja stanovnika Boke u posljednjih dvadeset godina 19. stoljeća rezultat je povećanog priljeva stranog stanovništva, a kao posljedice povećanog značenja Boke kao austrijske ratne luke. Priljev stranog stanovništva u Boku od 1880. g. stalno se povećavao, i to od 827 stranih stanovnika 1880. g., preko 1.349 osoba 1890. g., na 2.228 stranih stanovnika 1900. g. Već 1900. g. udio stranog stanovništva veći je od 10 % ukupnog stanovništva Boke.

Početak 20. stoljeća došlo je do određenog porasta broja ukupno popisano stanovništva, i to kao posljedice izvjesnog porasta broja domaćeg, ali i znatno većeg porasta broja stranog stanovništva. Broj domaćeg stanovništva se u razdoblju 1900.-1910. g. povećao sa 16.952 na 19.018, a stranog stanovništva od 2.228 na 3.805 stanovnika. Stoga je 1910. g. udio stranog stanovništva u Boki iznosio čak 16,7 % ukupnog stanovništva.

Povećanje broja i udjela stranog u ukupnom stanovništvu Boke posljedica je sve jačeg zapošljavanja ljudi u različitim granama postupno sve razvijenije vojne infrastrukture. Vidljivo je to iz popisa 1900. i 1910. g., koji daju i podatke o broju osoba uključenih u različite vojne službe. Odatle proizlazi da je broj vojnih osoba u tim dvama popisima bio čak nešto veći od broja stranog stanovništva. To znači da je Austrija u tom razdoblju za održavanje svoje vojne infrastrukture zapošljavala i dio domaćeg stanovništva. Nažalost, udio domaćeg stanovništva u broju ukupno zaposlenih u vojnoj infrastrukturi zaista je bio malen.

Različiti oblici djelatnosti u održavanju vojne infrastrukture bili su Boki u tom razdoblju glavni izvori zarade. Kako je u Boki tradicionalna poljoprivreda već ranije nazadovala, a početkom 19. stoljeća znatno je oslabilo i pomorstvo te trgovina, domaće je stanovništvo u velikom broju ostalo bez mogućnosti osiguranja minimalnih uvjeta za život. U poslovima vojne infrastrukture bilo ih je zaposleno relativno malo, pa upravo u tim okolnostima treba tražiti i uzroke iseljavanja stanovništva, odnosno stagnacije njihova broja.

U popis stanovništva 1900. g. uključene su sve postojeće ustanove, odnosno institucije, i to kako one izravno vojne, tako i one koje su služile potrebama vojske (npr. streljane, vojna učilišta plivanja, gimnastičke dvorane i sl.), različite javne ustanove (pošte, carinarnice, škole, kazalište, pristaništa, svjetionici, različita društva, crkvene ustanove, ljekarne i sl.) te ustanove lokalne uprave (katastar, bilježnik, porezni ured, šumarije i sl.). Međutim, među ustanovama navedenim u popisu nije zabilježena niti jedna ustanova koja bi imala gospodarski značaj. To dovoljno govori o tadašnjem društvenom i gospodarskom stanju u Boki.

Gotovo u svakom od 20 obalnih naselja (sl. 1) postojala je barem jedna vrsta vojne infrastrukture. Ipak, najviše takvih ustanova i odgovarajućih funkcija bilo je okupljeno u dvama glavnim naseljima Boke - Kotoru i Herceg Novom.

Tab. 4. Stanovništvo Boke kotorske prema vjeroispovijestima i govornim jezicima 1900. g.

Tab. 4. Population of Boka Kotorska in 1900 according to denominations and spoken languages

Kotar Kotor: Sudbeni okruzi i općine	Ukupno stanovništvo				Domaće stanovništvo				Ostalo stano- vništvo	
	Broj stano- vnika	Vjeroispovijesti			Broj stano- vnika	Govorni jezici				
		1	2	3		1	2	3		4
<i>Herceg Novi</i>	5.310	1.817	3.460	33	4.863	4.191	135	194	343	447
<i>- vojne službe¹</i>	864	837	9	18	828	79	32	299	418	36
Herceg Novi	4.107	1.618	2.457	32	3.660	3.043	118	184	315	447
Luštica	1.203	199	1.003	1	1.203	1.148	17	10	28	-
<i>Kotor</i>	11.127	7.591	3.458	78	9.532	8.592	287	494	159	1.595
<i>- vojne službe¹</i>	1.126	705	369	52	552	108	85	227	132	574
Kotor	5.418	3.452	1.900	66	4.368	3.638	219	371	140	1.050
Dobrota	1.043	773	267	3	774	762	3	6	3	269
Krtole	1.028	108	920	-	1.025	1.025	-	-	-	3
Lastva	754	743	11	-	753	752	1	-	-	1
Muo	699	586	111	2	662	589	26	35	12	37
Prčanj	765	576	182	7	590	549	8	30	3	175
Stoliv	347	299	48	-	321	318	-	3	-	26
Tivat	1.073	1.054	19	-	1.042	959	33	49	1	31
<i>Risan</i>	2.743	906	1.830	7	2.557	2.385	45	51	76	186
<i>- vojne službe¹</i>	589	568	4	17	578	28	9	169	372	11
Perast	930	619	311	-	875	874	-	1	-	55
Risan	1.813	287	1.519	7	1.682	1.511	45	50	76	131
U k u p n o	19.180	10.314	8.748	118	16.952	15.168	467	739	578	2.228
Posebni udio (%)	100,0	53,8	45,6	0,6	100,0	89,5	2,7	4,4	3,4	-
Opći udio (%)	100,0				88,3					11,7
<i>- vojne službe</i>	2.579	2.110	382	87	1.958	215	126	695	922	621

Izvor: Gemeindeleksikon von Dalmatien 1900, Wien, 1908.

¹ Podaci se odnose na stanovništvo zaposleno u vojnim službama; kod sudbenih kotara Herceg Novi i Risan podaci se odnose na njihove čitave teritorije, a ne samo na njihova priobalna naselja.

Tumač: Vjeroispovijesti: 1. rimokatolička, 2. grčko-istočna (pravoslavna), 3. ostale vjeroispovijesti
Govorni jezici: 1. hrvatski ili srpski, 2. njemački, 3. talijanski, 4. drugi jezici

Kao primjer naselja koje je okupljalo različite funkcije ističe se Kotor. Kotor je 1900. g. bio glavno naselje Boke. To gradsko naselje bilo je sjedište kotara, sudbenog okruga i općine. Međutim, osim ustanova kroz koje su se ostvarivale navedene upravne funkcije, u Kotoru je bio okupljen i najveći broj ustanova vezanih uz važnost Boke kao ratne luke. Tu je djelovalo Zapovjedništvo ratne luke, Zapovjedništvo utvrde, Zapovjedništvo mjesta, Zapovjedništvo 94. topničke brigade, Zapovjedništvo gorske brigade, Stožer 5. topničke regimente, Zapovjedništvo 5. žandarmerijskog odjela, vojni sud, nautička škola, garnizonski sud, skladište topničke opreme, skladište vojne opskrbe, garnizonska apoteka, 5 vojarni,

Okružna vojna blagajna i vojni sud. Pored tih vojnih ustanova, u Kotoru su zabilježene i ustanove poput Okružnog ureda, Uprave građevinskog odjela, Savjeta okružnog školstva, Katastarskog ureda, Carinarnice, Odjela za kontrolu okružnih financija, Šumarije, lučke i pomorske sanitetske ispostave, bilježnika, katoličke biskupije, biskupskog dječjeg seminara, franjevačkog samostana s javnom bibliotekom, pravoslavne biskupije (episkopije), gimnazije, trgovačke škole za djevojke, pomorske škole, glazbene škole, pjevačkog društva, kazališta, dviju ljekarni, lučkog svjetionika, stolne crkve, nahodišta, sirotišta i klaonice.

Tab. 5. Stanovništvo Boke kotorske prema vjeroispovijestima i govornim jezicima 1910. g.

Tab. 5 Population of Boka Kotorska in 1910 according to denominations and spoken languages

Kotar Kotor: Sudbeni okruzi i općine	Ukupno stanovništvo				Državljanj ¹				Strani drža- vljanj ¹	
	Broj stano- vnika	Vjeroispovijesti			Broj stano- vnika	Govorni jezici				
		1	2	3		1	2	3		4
<i>Herceg Novi</i>	6.642	2.599	3.893	150	5.605	4.884	198	339	184	1.037
- vojne službe ²	1.498	1.160	221	117	1.065	614	243	62	144	435
Herceg Novi	5.432	2.383	2.946	103	4.536	3.828	190	337	181	896
Luštica	1.210	216	947	47	1.069	1.056	8	2	3	141
<i>Kotor</i>	13.058	9.188	3.554	316	10.594	8.941	526	348	779	2.464
- vojne službe ²	2.311	1.940	99	272	1.261	74	441	31	715	1.050
Kotor	5.978	3.939	1.820	219	4.410	3.804	179	274	153	1.568
Dobrota	1.219	792	424	3	865	838	10	8	9	354
Krtole	1.200	210	964	26	1.079	1.036	16	-	27	121
Lastva	717	703	13	1	709	703	3	1	2	8
Muo	686	581	96	9	636	575	25	12	24	50
Prčanj	989	860	108	21	917	565	37	1	297	79
Stoliv	387	318	67	2	347	277	30	1	39	40
Tivat	1.882	1.785	62	35	1.631	1.143	226	34	228	251
<i>Risan</i>	3.123	1.215	1.884	24	2.819	2.523	38	82	176	304
- vojne službe ²	742	675	29	38	624	2	300	1	321	118
Perast	1.236	862	358	16	1.115	1.004	12	3	96	121
Risan	1.887	353	1.526	8	1.704	1.519	26	79	80	183
U k u p n o	22.823	13.002	9.331	490	19.018	16.348	762	769	1.139	3.805
Posebni udio (%)	100,0	57,0	40,9	2,1	100,0	86,0	4,0	4,0	6,0	-
Opći udio (%)	100,0				83,3					16,7
- vojne službe	4.551	3.775	349	427	2.948	690	984	94	1.180	1.603

¹ Za razliku od prethodnih popisa stanovništva, u ovom se popisu umjesto "domaćeg stanovništva" govori o „državljanima“, a umjesto „ostalog stanovništva“, o "stranim državljanima".

² Podaci se odnose na stanovništvo zaposleno u vojnim službama; u sudbenim kotarima Herceg Novi i Risan podaci se odnose na njihove čitave teritorije, a ne samo na priobalna naselja.

Izvor: Spezialortsrepertorium von Dalmatien (Volkszählung 1910.), Statistische Zentralkommission, Wien, 1919.

Tumač: Vjeroispovijesti: 1. katolička, 2. grčko-istočna (pravoslavna), 3. druge vjeroispovijesti
Govorni jezici: 1. hrvatski ili srpski, 2. njemački, 3. talijanski, 4. drugi jezici

Iz navedenog proizlazi da u gradu Kotoru, koji je 1900. g. imao 3.021 stanovnika, nije zabilježena niti jedna ustanova gospodarskog karaktera! Treba, također, naglasiti da je od navedenog broja stanovnika, 747 osoba bilo uključeno u poslove vojne službe. Među njima je bilo 436 stranaca, a samo 47 osoba hrvatskog ili srpskog govornog jezika. Ostale 264 osobe, zaposlene u vojnim službama, bile su domaće stanovništvo, ali drugih govornih jezika (njih 160 njemačkog, 28 talijanskog i 76 nekog drugog jezika). Iz navedenoga je uočljivo da je u službama vojnog karaktera bio uključen relativno mali broj domaćih stanovnika Kotora, naročito onih hrvatskog ili srpskog govornog jezika. Razumljivo je, stoga, da je domaće stanovništvo bilo prisiljeno tražiti izvore za život izvan svog zavičaja, dakle iseljavanjem.

Ranije utvrđena stagnacija broja stanovnika u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća, odnosno održavanje tog broja na oko 17.000, u prosjeku vrijedi za čitav prostor Boke. Ipak, između pojedinih općina s tog je gledišta već tada bilo dosta razlika. Iz popisnih podataka vidljivo je da se broj stanovnika u navedenom razdoblju nešto povećao samo u općinama Tivat, Herceg Novi i Kotor, dok stanovništvo većine drugih općina više ili manje stagnira, a u nekima se (naročito u općinama Perast, Stoliv i Prčanj) čak i smanjuje.

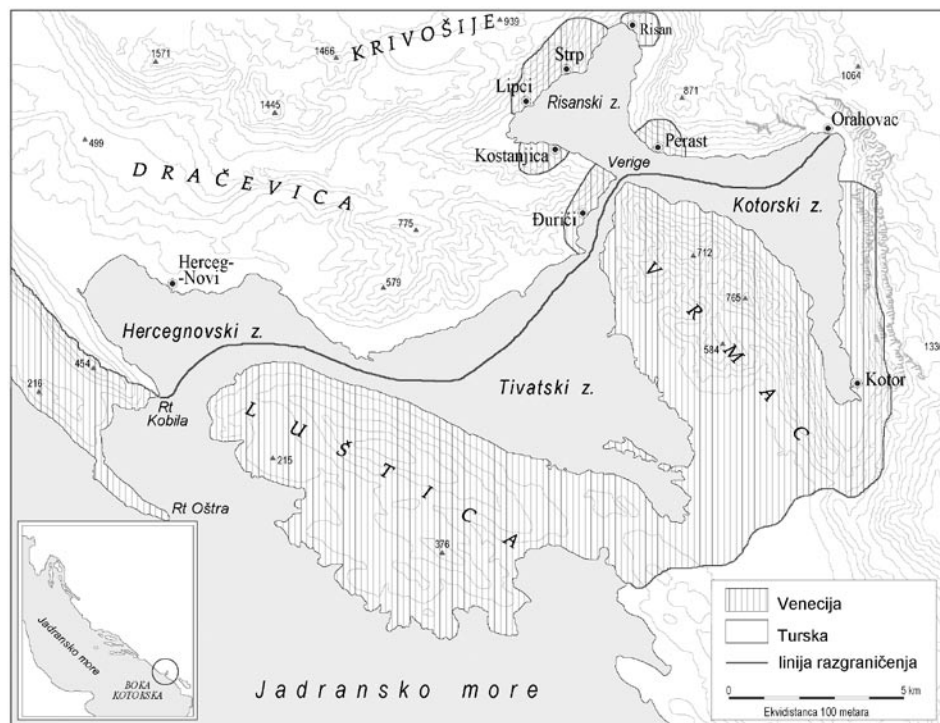
SASTAV STANOVNIŠTVA BOKE PREMA VJEROISPOVIJESTIMA I GOVORNIM JEZICIMA

Do sada je bilo riječi o glavnim svojstvima kretanja broja ukupnog stanovništva Boke te je istaknuto da je u tom broju sudjelovao znatan udio stranog stanovništva. Stanovništvo Boke bilo je vrlo složeno, i to kako u narodnosnom, tako i u vjerskom te u govornom pogledu. Nažalost, navedeni popisi ne daju podatke o narodnostima, već samo o vjeroispovijestima i o govornim jezicima.

Od tri vjeroispovijesti koje se navode u popisima, pripadnici katoličke vjeroispovijesti predstavljali su većinu u vrijeme svih četiriju popisa. Ta je većina 1880. g. iznosila 52,9 %, 1890. g. 53,8 %, 1900. g. 53,8 %, a 1910. g. 57,0 %. Druga po udjelu pripadnika bila je pravoslavna vjeroispovijest, čiji udio nije bio puno manji od udjela katoličkog stanovništva. Pripadnici ostalih vjeroispovijesti sudjelovali su s vrlo malim udjelom.

Treba imati u vidu da je jedan od važnijih povijesnih uzroka prostornom razmještanju stanovništva Boke po etničkoj, odnosno konfesionalnoj pripadnosti, kakav je zatečen početkom austrijskih popisa u drugoj polovini 19. stoljeća, bilo razgraničenje venecijanskih i turskih posjeda u području Boke od kraja 15. do kraja 17. stoljeća, uspostavljeno crtom koja se središnom bokeljskog akvatorija protezala od rta Kobile preko tjesnaca Verige do naselja Orahovac. Pri tome je prostor sjeverozapadno od te crte došao pod vlast Turaka, dok je područje na jugoistoku od nje ostao u vlasti Venecije² (sl. 2).

Promatrano po općinama, katolici su u svim četirima popisima imali većinu u 7 općina Sudbenog okruga Kotor i u Općini Perast, koja je pripadala Sudbenom okrugu Risan. Pravoslavni su imali većinu u dvije općine Sudbenog okruga Herceg Novi, u Općini Risan Sudbenog okruga Risan te u Općini Krtole Sudbenog okruga Kotor. Budući da se niti udio katolika, kao ni udio pravoslavnih u općinama nije bitno mijenjao, proizlazi da u

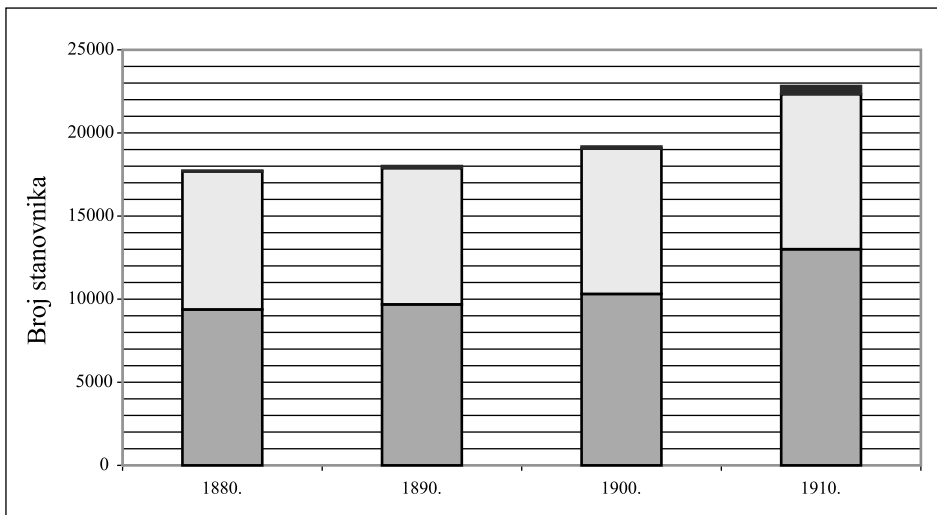
Sl. 2. Razgraničenje mletačkih i turskih posjeda u Boki kotorskoj u razdoblju od 1483.-1687. g.
 Fig. 2 Boundary determination of Venetian and Turkish possessions in Boka Kotorska in the period 1483-1687

tih općinama u navedenom razdoblju nije bilo znatnijeg prostornog miješanja pripadnika tih dviju vjeroispovijesti (sl. 3).

Kada je riječ o brojnosti pripadnika pojedinih govornih jezika treba ponovo naglasiti da su u svim četirima popisima dati podaci samo o pripadnicima različitih govornih jezika domaćeg, ali ne i pripadnika stranog stanovništva. To u znatnoj mjeri otežava utvrđivanje broja pripadnika pojedinih narodnosti, jer već i nazivi pojedinih jezika (iz reda stranog stanovništva) upućuju na narodnost njihovih pripadnika.

U svim četirima popisima daleko se najveći udio domaćeg stanovništva izjasnio da govori "srpskohrvatski", i to u popisu 1880. g. njih 86,0 %, 1890. g. 85,2 %, 1900. g. 89,5 %, a 1910. g. 86,0 %. Međutim, može se reći i da je udio pripadnika drugih govornih jezika u domaćem stanovništvu bio dosta visok te je 1880. g. iznosio 14,0 % (talijanski 4,9 %, drugi jezici 9,1 %), 1890. g. 14,8 % (njemački 3,2 %, talijanski 5,1 %, drugi jezici 6,5 %), 1900. g. 10,5 % (njemački 2,7 %, talijanski 4,4 % i drugi jezici 3,4 %), a 1910. g. 14,0 % (njemački 4,0 %, talijanski 4,0 %, drugi jezici 6,0 %).

Naravno, postavlja se pitanje uzroka tako visokog udjela pripadnika drugih govornih jezika (a ne "srpskohrvatskog") u domaćem stanovništvu. Da li je, naime, navedeni visok udio pripadnika domaćeg stanovništva u stanovništvu koje govori drugim govornim jezicima posljedica naslijeđenog poznavanja stranih jezika iz prethodnog razdoblja, u kojemu su

Sl. 3. Ukupno stanovništvo Boke kotorske prema vjeroispovijestima u razdoblju 1880.-1910. g.

Fig. 3 Total population of Boka Kotorska according to denominations in the period 1880-1910

prevladavala pomorska i trgovačka zanimanja, ili je uzrok toj pojavi praksa da je popisom u "domaće stanovništvo" uključeno ne samo autohtono stanovništvo slavenskog (hrvatskog ili crnogorskog, odnosno srpkog) podrijetla, već i asimilirani pripadnici doseljenog stanovništva (prije svega Talijani, a zatim i Nijemci te druge narodnosti)?

S obzirom da u popisu stanovništva nema metodološkog objašnjenja o tome na što se zapravo naziv "domaće stanovništvo" odnosi, tek bi se pomoću odgovora na spomenuta pitanja mogao preciznije odrediti narodnosni sastav stanovništva. Ako su, naime, strani govorni jezici rezultat naslijeđenog poznavanja iz razdoblja razvijenog pomorstva i pomorske trgovine, onda bi se stanovništvo koje govori tim jezicima prvenstveno moglo odrediti kao hrvatsko, budući da su se Hrvati tim poslovima u prošlosti najviše bavili. Međutim, ako je iskazivanje stranog jezika kao govornog posljedica asimilacije stranog stanovništva, prvenstveno Talijana i Nijemaca, moguće je pretpostaviti da su ti stanovnici nakon svoje asimilacije u domaće stanovništvo sačuvali svoj materinski jezik, a možda čak i osjećaj pripadnosti izvornoj narodnosti. Ili su, unatoč očuvanju svog izvornog jezika, ipak prihvatili narodnost autohtonog slavenskog stanovništva, pri čemu prvenstveno - zbog iste vjeroispovijesti - hrvatsku? U tom bi slučaju dio pripadnika talijanskog i njemačkog govornog jezika trebalo vezati uz hrvatsku narodnost.

Navedeni pregled udjela pripadnika pojedinih govornih jezika u domaćem stanovništvu pokazuje da se znatan dio tog stanovništva nije koristio hrvatskim ili srpskim jezikom. U Boki su se u značajnoj mjeri koristili drugi jezici, a ne hrvatski ili srpski. Teškoće utvrđivanja stvarnog stanja dodatno se povećavaju ako se udio pripadnika koji govore hrvatski ili srpski jezik odredi na temelju ukupnog broja stanovnika, tj. domaćeg i stranog stanovništva zajedno. Na osnovu takvih odnosa, u Boki je 1880. g. nekim drugim jezikom (a ne hrvatskim ili srpskim) govorilo 18,0 %, a 1910. g. čak 28,4 % njezinog ukupnog stanovništva.

Naveden relativno visok udio stanovnika koji su govorili drugim jezicima, a ne hrvatskim ili srpskim, posljedica je dugotrajne strane političke vlasti u Boki, koja se odrazila u složenom sastavu bokeljskog stanovništva, odnosno relativno snažnom miješanju domaćeg, autohtonog stanovništva, s došljacima, i to prvenstveno kroz proces asimilacije. Na temelju podataka iz četiriju navedenih popisa stanovništva uočljivo je da je taj proces miješanja stanovništva izražen već 1880. g. i da naknadno on još dobiva na zamahu. To se iskazuje kroz sve veći udio stranog stanovništva i sve veći udio pripadnika drugih govornih jezika, a ne hrvatskog ili srpskog. Navedeni proces zahvatio je sve općine Boke, ali je brojčano najizraženiji bio u općinama Kotor i Herceg Novi, tj. u općinama s najvećom koncentracijom ustanova i funkcija u službi vojske.

Već je rečeno da ni spomenuta četiri austrijska popisa stanovništva ne daju podatke o narodnostima, a njih je gotovo nemoguće odrediti na temelju ostalih podataka o stanovništvu koji proizlaze iz tih popisa. Razlozi tome leže u okolnostima, koje se navode u nastavku.

U slučajevima kad popisi ne daju podatke o narodnostima, već samo vjeroispovijestima i govornim jezicima, broj pripadnika pojedinih narodnosti moguće je odrediti posredno, i to "križanjem" podataka o broju pripadnika pojedinih vjeroispovijesti s podacima o broju pripadnika njihovog materinskog, pa i govornog jezika. No, u slučaju Boke takvim se "križanjem" ne mogu dobiti valjani rezultati o broju Hrvata, odnosno Crnogoraca ili Srba, i to stoga što je u broju pripadnika pojedinih vjeroispovijesti (katoličke i pravoslavne) uključeno ukupno popisano stanovništvo (tj. ne samo domaće, već i strano) te što su podaci o broju stanovnika koji se služe pojedinim govornim jezicima dobiveni samo iz reda domaćeg, ali ne i stranog stanovništva. Osim toga, udio pripadnika koji se služe drugim govornim jezicima u domaćem je stanovništvu bio relativno visok.

Zbog opisanog složenog sastava stanovništva, u Boki je za utvrđivanje udjela Hrvata, odnosno Crnogoraca ili Srba potrebno primijeniti složeniji oblik "križanja".

Smatramo da se na temelju postojećih podataka većinski udio Hrvata, odnosno Crnogoraca ili Srba, može utvrditi njihovim udjelom u broju stanovnika koji govore hrvatskim ili srpskim jezikom, i to onim udjelom kojeg su katolici i pravoslavni imali u ukupnom stanovništvu, s time da se udio katolika izračuna po odbitku broja pripadnika talijanskog i njemačkog jezika koji su bili katolici.

Slabost ovakvog postupka "križanja" je u tome što *domaće stanovništvo koje se izjasnilo da govori drugim jezicima te stranci*, nije uključeno u spomenuto "križanje". Oni su, naime, činili značajan udio (od 13,3 % 1880. g. do 21,7 % 1910. g.) ukupnog stanovništva i uključeni su u ukupan broj pripadnika pojedinih vjeroispovijesti, poglavito u ukupan broj katolika i pravoslavnih. Nema, nažalost, podataka o njihovu broju u kojemu su bili uključeni u pojedine vjeroispovijesti. Stoga se podaci o broju tog stanovništva ne mogu koristiti u "križanju".

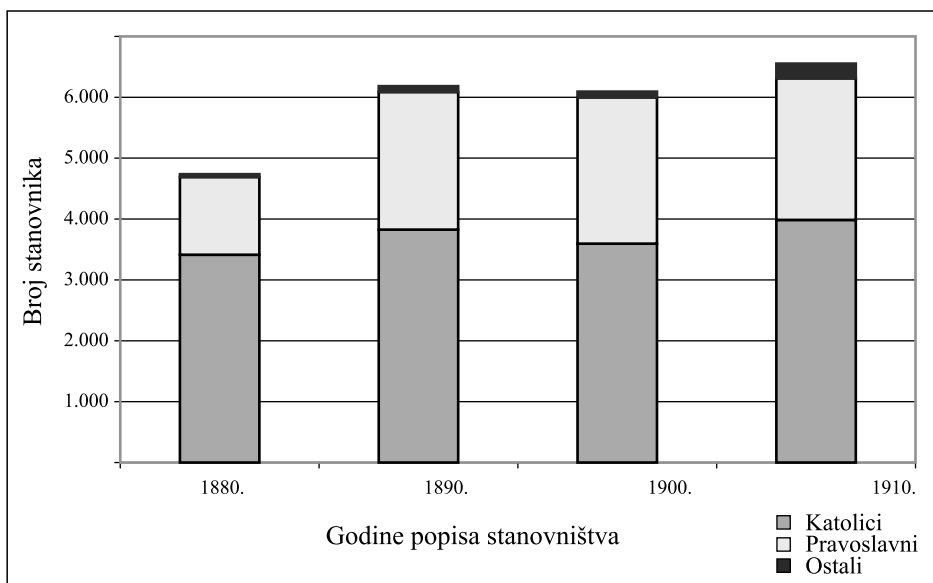
Međutim, bez obzira na to, navedeni postupak "križanja" primijenit će se u nastavku ovog rada, pri analizi etničkog sastava bokeljskih gradova, a zatim i svih naselja u kojima su u tom razdoblju većinom živjeli katolici.

ETNIČKI SASTAV STANOVNIŠTVA GRADOVA BOKE U RAZDOBLJU 1880.-1910. G.

U razmatranim četirima austrijskim popisima stanovništva, kao gradovi Boke navode se Herceg Novi, Kotor i Perast. Iako se Risan u svim četirima popisima spominje kao trgovište, u ovom je prikazu etničkog sastava stanovništva gradova uvršten u gradove, budući da je kroz čitavo vrijeme koje "pokrivaju" četiri spomenuta popisa bio sjedište sudskog okruga i općine, a njemu je živio relativno veći broj stanovnika (tab. 6).

U četirima gradskim naseljima živjela je oko trećina ukupnog stanovništva Boke. Broj njihovih stanovnika postupno se povećavao, ali se, unatoč tome, udio njihovog stanovništva u ukupnom stanovništvu Boke smanjivao, i to od 35,6 % 1880. g. na 28,7 % 1910. g. Najveći broj stanovnika u svim četirima popisima utvrđen je u gradu Kotoru, zatim u Herceg Novom, dok je grad s najmanje stanovnika bio Perast. Broj stanovnika Perasta već od 1880. g. stagnira, a kasnije čak i opada.

Predmet ove analize je etnički sastav navedenih naselja. Uočljivo je da je taj sastav složeniji od sastava stanovništva 12 već prije razmatranih općina, i to kako po broju i udjelu stanovnika katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti, tako i po broju stanovnika koji govore pojedinim jezicima. Ipak, među četirima promatranim naseljima postoje i znatne razlike u etničkom sastavu stanovništva, naročito kad je riječ o udjelu pripadnika katoličke, odnosno pravoslavne vjeroispovijesti). Katolici su prevladavali u gradovima Kotoru, Herceg Novome i Perastu, dok je u trgovištu Risnu bilo većinsko pravoslavno stanovništvo (sl. 4).

Sl. 4. Stanovništvo gradova Boke kotorske (Kotor, Herceg Novi, Risan, Perast) prema vjeroispovijestima u razdoblju 1880. – 1910. g.

Fig. 4 Urban population of Boka Kotorska (Kotor, Herceg Novi, Risan, Perast) according to denominations in the period 1880-1910

Posredno određivanje narodnog sastava stanovništva metodom već spomenutog "križanja" bilo je najjednostavnije provesti u gradu *Perastu*. U tom je gradskom naselju, naime, broj katolika bio dvostruko veći od broja pravoslavnih, a broj stanovnika koji se u popisima opredjelio da govori hrvatskim ili srpskim jezikom bio je znatno veći od broja svih stanovnika koji govore drugim jezicima. Stranaca je u Perastu također bilo relativno malo. Na domaće stanovništvo je u svim popisima otpadalo više od 90,0 % ukupnog stanovništva tog naselja.

Tab. 6. Stanovništvo gradova Boke kotorske u vrijeme austrijske uprave 1814.-1918. g.

Tab. 6 Urban population of Boka Kotorska in the period of the Austrian rule (1814-1918)

Gradovi		Ukupno stanovništvo				Domaće stanovništvo				Ostalo stanovništvo		
		Godina	Broj stanovnika	Vjeroispovijesti			Broj stanovnika	Govorni jezici				
				1	2	3		1	2		3	4
Herceg	1880.	1.295	1.046	238	11	1.268	679	-	106	483	27	
	1890.	1.120	817	286	17	1.044	732	57	88	167	76	
Novi	1900.	1.484	1.150	308	26	1.265	803	152	94	216	219	
	- v.s. ¹	406	393	4	9	377	48	118	12	199	29	
	1910.	1.535	1.068	409	58	1.169	855	163	70	81	366	
	- v.s. ¹	503	388	70	45	325	124	120	17	64	178	
Kotor	1880.	2.949	2.020	893	36	2.573	1.134	-	689	750	376	
	1890.	3.329	2.416	853	60	2.890	1.349	320	623	598	439	
	1900.	3.021	1.960	999	62	2.124	1.498	193	338	95	897	
	- v.s. ¹	747	424	281	42	311	47	160	28	76	436	
	1910.	3.178	2.194	820	164	1.971	1.489	152	257	73	1.207	
	- v.s. ¹	823	652	26	145	202	15	121	6	60	621	
Perast	1880.	493	347	146	-	475	475	-	-	-	18	
	1890.	471	317	149	5	411	398	2	6	5	60	
	1900.	345	221	124	-	312	311	-	1	-	33	
	1910.	538	394	132	12	489	378	12	3	96	49	
	- v.s. ¹	99	89	-	10	99	-	11	-	88	-	
Risan	1880.	1.217	168	1.048	1	1.148	1.053	-	-	95	69	
	1890.	1.263	275	973	15	1.089	985	62	36	6	174	
	1900.	1.243	264	972	7	1.147	988	49	34	76	96	
	- v.s. ¹	126	120	1	5	118	3	46	1	68	8	
	1910.	1.302	329	965	8	1.152	969	77	26	80	150	
	- v.s. ¹	189	168	19	2	143	-	67	1	75	46	
U k u p n o	1880.	5.954	3.413	1.277	47	5.464	3.341	-	795	1.328	490	
	1890.	6.183	3.825	2.261	97	5.434	3.464	441	753	776	749	
	1900.	6.093	3.595	2.403	95	4.848	3.600	394	467	387	1.245	
	- v.s. ¹	1.279	937	286	56	806	98	324	41	343	473	
	1910.	6.553	3.985	2.326	242	4.781	3.691	404	356	330	1.772	
	- v.s. ¹	1.614	1.297	115	202	769	139	319	24	287	845	

¹ Podaci se odnose na stanovništvo zaposleno u vojnim službama.

Izvori:

- Maschek, Alois, "Geographisch-Statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien", Zara, 1888.
- Special Orts-Repertorium von Dalmatien (Volkzählung 1890.), K.K. Statistischen Central-Commission, Wien, 1894.
- Gemeindelexikon von Dalmatien (Volkzählung 1900.), Wien, 1908.
- Spezial Ortsrepertorium von Dalmatien (Volkzählung 1910.), Statistische Zentralkommission, Wien, 1919.

Tumač: Vjeroispovijesti: 1. katolička, 2. grčko-istočna (pravoslavna), 3. druge vjeroispovijesti

Govorni jezici: 1. hrvatski ili srpski (u popisu "srpskohrvatski"), 2. njemački, 3. talijanski, 4. drugi jezici

Primjenom složenog "križanja" utvrđeno je da je u Perastu u razdoblju od 1880.g. do 1910.g. živjelo između 63,7 % (1900. g.) i 70,4 % (1910. g.) Hrvata. Odatle se očito može zaključiti da je grad Perast kroz čitavo razdoblje 1880.-1910. g. sasvim sigurno bio većinski hrvatski grad, u kojemu su Hrvati tvorili natpolovičnu većinu.

Etnički sastav *Risna* bio je posve drugačiji nego u Perastu. Tu je udio pravoslavnih bio znatno veći od udjela katolika, a udio stanovnika koji su govorili hrvatski ili srpski jezik bio je daleko veći od broja domaćeg stanovništva koje je govorilo ostalim jezicima. Udio stranaca u Risnu u čitavom promatranom tridesetgodišnjem razdoblju bio je relativno malen. Nakon što se od broja pravoslavnih oduzme broj stranaca i svih stanovnika iz skupine domaćeg stanovništva koji su govorili drugim jezicima, broj pravoslavnih je ostao veći od broja katolika. To znači da su Crnogorci, odnosno Srbi, u promatranom razdoblju u Risnu bili većinski narod.

Gradovi Herceg Novi i Kotor bili su obilježeni složenijom etničkom strukturom stanovništva od Perasta i Risna. Stoga je za određivanje većinskog udjela Hrvata ili Crnogoraca, odnosno Srba u tim gradovima potrebno primijeniti složeniji način "križanja".

U *Herceg Novom* je broj katolika bio znatno veći od broja pravoslavnih, a broj stanovnika koji su govorili hrvatski ili srpski jezik znatno veći i od broja stanovnika koji su se služili drugim govornim jezicima, kao i od broja stranaca zajedno. Nakon što se od broja katolika oduzeo broj stranaca te broj stanovnika u skupini domaćeg stanovništva koji su govorili svim drugim jezicima, broj katolika u Herceg Novom još uvijek je bio znatno veći od broja stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti.

Primjenom navedenog složenijeg "križanja" u ovoj je analizi utvrđeno da su Hrvati u Herceg Novom za vrijeme svih četiriju popisa činili apsolutnu većinu od 54,4 % (1910. g.) do čak 72,6 % (1880. g.) u ukupnom stanovništvu grada. Dakle, Hrvati su i u Herceg Novom u razdoblju 1880.-1910. g. bili većinski narod.

Najsloženiji sastav stanovništva zabilježen je u gradu *Kotoru*, pa je u njemu bilo i najteže odrediti narodnosni sastav. Udio katolika u Kotoru je iznosio više od 65 % i znatno je nadmašivao udio pravoslavnih, ali je istovremeno udio stranaca i domaćih stanovnika koji su se služili drugim govornim jezicima u gradu bio veći od 50 % te je nadmašivao udio stanovnika koji su govorili "hrvatskim ili srpskim" jezikom. To znači da je u Kotoru brojnošću prevladavalo stanovništvo koje nije govorilo hrvatskim ili srpskim jezikom. Među stanovništvom koje je govorilo drugim jezicima prevladavali su stanovnici čiji je govorni jezik bio talijanski, a zatim i oni koji su se služili "drugim jezicima" (tj. svim jezicima osim "srpskohrvatskog", talijanskog i njemačkog), a tek su na trećem mjestu bili stanovnici koji su govorili njemački jezik.

Primjenom spomenute metode složenog "križanja" ovom je analizom utvrđeno da je udio Hrvata u vrijeme svih četiriju spomenutih popisa u Kotoru bio veći od udjela Crnogoraca, odnosno Srba. Udio Hrvata se kretao između 44,2 % (1890. g.) i 56,2 % (1910. g.), a udio Crnogoraca, odnosno Srba, između 25,6 % (1890. g.) i 33,1 % (1900. g.). To znači da su Hrvati u Kotoru u razdoblju 1880.g.–1910. g. bili brojniji od Crnogoraca, odnosno Srba. Hrvati su pojedinačno bili najbrojnija narodnost, ali su imali samo relativnu većinu. No, uzmemo li u obzir da je znatan broj domaćeg stanovništva govorio talijanskim ili njemačkim jezikom i da su se za te jezike prilikom popisa mogli opredijeliti i neki Hrvati (oni s nasljeđenim znanjem jezika iz razdoblja pomorstva i pomorske trgovine ili pak već asimilirani stranci koji su zadržali svoj izvorni jezik, a mogli su primiti hrvatsku narodnost), udio Hrvata u Kotoru mogao je biti i veći.

Iz navedenog pregleda narodnosnog sastava stanovništva *četiriju najvećih naselja Boke* uočava se da su krajem 19. i početkom 20. stoljeća Hrvati bili većinski narod u gradskom stanovništvu Kotora, Perasta i, naročito, Herceg Novog. Međutim, u daljnjem razvoju tih naselja navedena će se narodnosna struktura stanovništva bitno izmijeniti.

ETNIČKI SASTAV STANOVNIŠTVA U 20 VEĆINSKIH KATOLIČKIH NASELJA BOKE KOTORSKE

Već je spomenuto da je u popisu stanovništva 1880. g. na području 12 općina zabilježeno 41 naselje s 235 dijelova i 17.732 stanovnika (tab. 1). Od tih naselja njih 20 (sa 104 dijelova i 10.840 stanovnika 1880. g.) imalo je većinsko katoličko stanovništvo, također vrlo složenog sastava, i to s obzirom na udio domaćeg i stranog stanovništva, udio pripadnika triju vjeroispovijesti te udio u zastupljenosti govornih jezika (tab. 7).

Godine 1880. je u tim naseljima živjelo 80,4 % katolika, 19,1 % pravoslavnih i samo 0,5 % pripadnika ostalih vjeroispovijesti. Do 1910. g. broj stanovnika tih naselja je narastao na 13.915 osoba, ali se udio katolika i pravoslavnih istovremeno gotovo nije promijenio. Katolika je 1910. g. bilo 78,4 %, a pravoslavnih 19,5 %. Udio pripadnika ostalih vjeroispovijesti je nešto narastao (na 2,1 %).

Povećanje udjela pripadnika ostalih vjeroispovijesti očito je posljedica povećanja udjela stranog stanovništva, kojega je 1880. g. ovdje zabilježeno 6,6 %, dok je 1910. g. ono tvorilo gotovo petinu (19,9 %) ukupnog stanovništva. Hrvatskim ili srpskim jezikom govorilo je oko 80 % domaćeg stanovništva, a većina preostalog domaćeg stanovništva ovih naselja govorila je talijanskim, njemačkim ili nekim drugim jezikom.

Od navedenih 20 naselja status grada imali su Kotor, Herceg Novi i Perast. U ta tri grada 1880. g. je živjelo 43,7 %, a 1910. g. 37,7 % ukupnog stanovništva svih 20 razmatranih naselja Boke u kojima je prevladavalo katoličko stanovništvo. Većinski odnos Hrvata, odnosno Crnogoraca ili Srba u stanovništvu navedenih triju gradova već je utvrđen primjenom prije opisanog složenijeg načina "križanja" pri analizi etničkog sastava gradova Boke (tab. 6). Ovdje stoga preostaje utvrditi udio zastupljenosti pripadnika glavnih narodnosti u preostalim 17 naselja s većinskim katoličkim stanovništvom (tab. 7; sl. 5).

Tab. 7. Promjene u broju i sastavu stanovništva Boke kotorske u naseljima s većinskim katoličkim stanovništvom u razdoblju 1880.–1910. g.

Tab. 7. Boka Kotorska (1880-1910) – catholic majority settlements: population change in number and structure

Gradovi	Godina	Stanovništvo									Ostalo stanovništvo
		Broj stanovnika	Vjeroispovijesti			Broj stanovnika	Govorni jezici domaćeg stanovništva				
			1	2	3		1	2	3	4	
Herceg Novi	Podaci su iskazani na tablici 6.										
Kotor	Podaci su iskazani na tablici 6.										
Perast	Podaci su iskazani na tablici 6.										
Ostala naselja											
Bogdašić	1880.	276	259	17	-	276	276	-	-	-	-
	1890.	301	289	12	-	301	301	-	-	-	-
	1900.	346	325	21	-	344	344	-	-	-	2
	1910.	361	341	20	-	361	361	-	-	-	-
Dobrota	1880.	945	720	225	-	763	763	-	-	-	182
	1890.	933	659	269	5	697	666	17	7	7	236
	1900.	1.043	773	267	3	774	762	6	3	3	269
	1910.	1.219	792	424	3	865	838	8	10	9	354
	- v.s. ¹	6	4	1	1	4	1	-	2	1	2
Đurić	1880.	195	141	54	-	190	190	-	-	-	5
	1890.	212	170	42	-	209	209	-	-	-	3
	1900.	194	153	41	-	189	189	-	-	-	5
	1910.	250	178	72	-	238	238	-	-	-	12
Kostanjica	1880.	184	97	87	-	178	178	-	-	-	6
	1890.	200	111	89	-	195	195	-	-	-	5
	1900.	206	105	101	-	194	194	-	-	-	12
	1910.	218	105	113	-	208	208	-	-	-	10
Krašić	1880.	120	106	14	-	120	120	-	-	-	-
	1890.	124	118	6	-	124	124	-	-	-	-
	1900.	124	118	6	-	124	124	-	-	-	-
	1910.	115	109	6	-	115	115	-	-	-	-
Lastva Donja	1880.	275	258	17	-	275	275	-	-	-	-
	1890.	279	268	11	-	278	277	-	-	1	1
	1900.	314	303	11	-	313	312	-	1	-	1
	1910.	303	289	13	1	296	290	1	3	2	7
Lastva Gornja	1880.	397	396	1	-	396	396	-	-	-	1
	1890.	401	401	-	-	401	401	-	-	-	-
	1900.	440	440	-	-	440	440	-	-	-	-
	1910.	414	414	-	-	413	413	-	-	-	1
Lepetane	1880.	381	327	54	-	380	380	-	-	-	1
	1890.	332	270	62	-	326	325	-	-	1	6
	1900.	273	207	66	-	262	262	-	-	-	11
	1910.	221	169	169	-	208	208	-	-	-	13
Mrčevac	1880.	111	91	20	-	111	111	-	-	-	-
	1890.	87	70	17	-	87	87	-	-	-	-
	1900.	93	79	14	-	93	93	-	-	-	-
	1910.	118	105	13	-	115	115	-	-	-	3

Muo	1880.	630	560	69	1	613	492	14	-	107	17
	1890.	658	580	74	4	639	526	2	15	96	19
	1900.	699	586	111	2	662	589	35	26	12	37
	- v.s. ¹	46	42	4	-	45	17	1	16	11	1
	1910.	686	581	96	9	636	575	12	25	24	50
- v.s. ¹	6	6	-	-	4	-	-	4	-	2	2
Prčanj	1880.	757	656	101	-	717	708	9	-	-	40
	1890.	683	564	117	2	620	584	35	1	-	63
	1900.	765	576	182	7	590	549	30	8	3	175
	- v.s. ¹	120	32	82	6	12	-	4	5	3	108
	1910.	989	860	108	21	917	565	18	37	297	72
- v.s. ¹	330	312	-	18	330	-	-	36	294	-	
Stoliv Donji	1880.	387	348	39	-	377	376	1	-	-	10
	1890.	254	196	58	-	219	219	-	-	-	35
	1900.	238	191	47	-	213	210	3	-	-	25
	1910.	313	244	67	2	274	204	1	30	39	39
	- v.s. ¹	70	66	2	2	69	-	-	30	39	1

Ostala naselja	Godina	Stanovništvo								Ostalo stanovništvo	
		Broj stanovnika	Vjeroispovijesti			Broj stanovnika	Govorni jezici domaćeg stanovništva				
			1	2	3		1	2	3		4
Stoliv Gornji	1880.	Stoliv Donji i Stoliv Gornji u popisu stanovništva 1880. g. su jedno naselje									
	1890.	120	120	-	-	120	120	-	-	-	-
	1900.	109	108	1	-	108	108	-	-	-	1
	1910.	74	74	-	-	73	73	-	-	-	1
Strp - Lipci	1880.	138	98	40	-	138	138	-	-	-	-
	1890.	156	116	40	-	155	155	-	-	-	1
	1900.	185	140	45	-	180	180	-	-	-	5
	1910.	230	185	41	4	180	180	-	-	-	50
Škaljari	1880.	536	494	42	-	504	502	2	-	-	32
	1890.	581	550	31	-	555	525	23	6	1	26
	1900.	749	642	105	2	678	619	33	14	12	71
	- v.s. ¹	36	33	1	2	33	3	18	4	8	2
	1910.	1.182	942	185	55	912	792	17	27	76	270
- v.s. ¹	253	170	29	54	92	5	-	14	73	161	
Špiljari	1880.	73	72	1	-	73	73	-	-	-	-
	1890.	97	97	-	-	97	97	-	-	-	-
	1900.	100	99	1	-	100	100	-	-	-	-
	1910.	89	85	4	-	88	88	-	-	-	1
Tivat	1880.	698	685	13	-	695	695	-	-	-	3
	1890.	768	751	17	-	757	736	2	14	5	11
	1900.	1.073	1.054	19	-	1.042	959	49	33	1	31
	- v.s. ¹	131	130	1	-	106	41	34	30	1	25
	1910.	1.882	1.785	62	35	1.621	1.143	24	226	228	261
- v.s. ¹	715	659	28	28	520	53	25	218	224	195	
Ukupno	1880.	10.840	8.721	2.071	48	10.122	7.961	821	-	1.340	718
	1890.	11.106	8.880	2.133	93	10.125	8.026	458	760	881	981
	1900.	11.801	9.230	2.469	102	10.007	8.646	501	518	342	1.794
	1910.	13.915	10.914	2.637	364	11.149	9.128	408	688	925	2.766

¹ Podaci se odnose na stanovništvo zaposleno u vojnim službama.

Izvori:

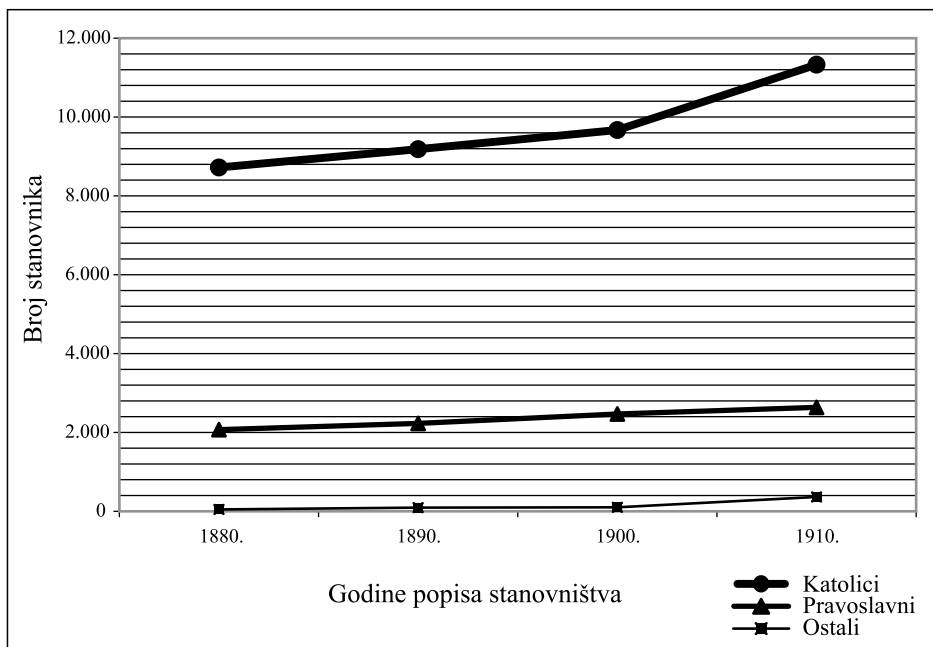
1. Maschek, Alois, "Geographisch-Statistische Repertorium der bewohnten Orte im Königreiche Dalmatien", Zara, 1888.
2. Special Orts- Repertorium von Dalmatien (Volkzählung 1890.), K.K. Statistischen Central-Commission, Wien, 1894.
3. Gemeindeleksikon von Dalmatien (Volkzählung 1900.), Wien, 1908.
4. Spezial Ortsrepertorium von Dalmatien (Volkzählung 1910.), Statistische Zentralkommission, Wien, 1919.

Tumač: Vjeroispovijesti: 1. katolička, 2. grčko-istočna (pravoslavna), 3. druge vjeroispovijesti
Govorni jezici: 1. hrvatski i srpski (u popisu "srpskohrvatski"), 2. talijanski, 3. njemački, 4. drugi jezici

Napomena: Uz navedenih 20 naselja vezano je 104 njihovih dijelova (zaselaka, skupina kuća ili pojedinačnih kuća).

Podaci o udjelu pripadnika pojedinih vjeroispovijesti, zastupljenosti govornih jezika domaćeg stanovništva te o broju stranaca pokazuju da su Hrvati bili gotovo jedina narodnosna skupina u naseljima Krašić, Bogdašići, Lepetane, Mrčevac, Špiljari, Donja Lastva, Gornja Lastva, Gornji Stoliv, Đurići, Kostanjica i Strp-Lipci, u kojima su imali gotovo 100 %-tnu većinu.

Naselja Škaljari, Dobrota, Muo, Donji Stoliv, Prčanj i Tivat imali su nešto složeniji etnički sastav stanovništva, iako se metodom navedenog složenijeg načina "križanja" uočava da su Hrvati u njima imali najmanje tročetvrtinsku većinu.

Sl. 5. Kretanje ukupnog broja stanovnika 20 naselja Boke kotorske s katoličkom većinom prema vjeroispovijestima u razdoblju 1880.-1910. g.

Fig. 5 Boka Kotorska (1880-1910): population number change in 20 settlements according to denominations

Podaci dobiveni spomenutim načinom složenijeg "križanja" pokazuju da su Hrvati u vrijeme svih četiriju popisa stanovništva u tih 20 naselja imali apsolutnu većinu od preko 70 %, dok se udio Crnogoraca, odnosno Srba kretao oko 18-20 % ukupnog stanovništva. Odatle se može zaključiti da se približan broj Hrvata (tj. stanovnika koji su govorili hrvatskim jezikom) u tih 20 naselja kretao od 6.000 (1880. g.) do 7.000 (1910.g.).

Na kraju, potrebno je ukazati i na približan etnički sastav 41 naselja Boke, koja su razmatrana u ovom istraživanju unutar spomenutih granica. Na temelju podataka iz tablica 2-5 može se zaključiti da su stanovnici koji su govorili *hrvatskim ili srpskim jezikom* u vrijeme svih četiriju austrijskih popisa imali najveći udio ne samo u domaćem, već i u ukupnom stanovništvu navedenog 41 naselja, i to u omjeru iz kojega je vidljivo da su pripadnici navedene govorne kategorije predstavljali većinsku narodnosnu skupinu. Udio Hrvata i Crnogoraca, odnosno Srba u toj jezičnoj skupini možemo odrediti navedenim načinom "složenog" križanja.

Primjenom takvog načina "križanja" podataka uočava se da se u promatranom razdoblju u skupini hrvatskog ili srpskog govornog jezika na Hrvate Boke u promatranom 41 naselju odnosilo između 46,2 % (1890. g.) i 50,3 % (1910. g.), a na Crnogorce, odnosno Srbe između 40,9 % (1910. g.) i 45,5 % (1890. g.). Očito je da su za vrijeme navedenih četiriju austrijskih popisa Hrvati u Boki bili nešto brojniji od Crnogoraca, odnosno Srba te su predstavljali najbrojniju narodnosnu skupinu u Boki.

Na temelju prikazanog udjela u ukupnom stanovništvu, kao i u broju stanovnika koje je govorilo hrvatskim ili srpskim jezikom, može se zaključiti da je u razmatranom razdoblju austrijske uprave u području Boke, kako je ona prostorno definirana u ovom istraživanju, živjelo između 7.000 (1890. g.) i 8.500 (1910. g.) Hrvata. Ipak, još jednom treba naglasiti da su navedene vrijednosti broja stanovnika, kao i udjela većinske narodnosne skupine u ukupnom etničkom sastavu Boke, dobivene posredno i približno su karaktera.

POZIVNE BILJEŠKE

1. Ovo je drugi rad u okviru geografske studije o Boki kotorskoj. Prvi je već objavljen (Crkvenčić, I.; Schaller, A., 2005), a treći, pod naslovom "Promjene etničkog sastava Boke kotorske s posebnim osvrtom na veliko smanjenje broja Hrvata", je u izradi.
2. Detaljnije tumačenje ovog razgraničenja i njegovih posljedica na prostorni razmještaj glavnih narodnosnih skupina u Boki dato je u radu "Boka kotorska: društveno-političke promjene i razvoj etničkog sastava do 1918. godine" (2005).

LITERATURA

- Crkvenčić, I., Schaller, A.**, 2005: "Boka kotorska: društveno-političke promjene i razvoj etničkog sastava do 1918. godine"; Hrvatski geografski glasnik 67/2, Zagreb, 107-122.
- Milojević, B.Ž.**, 1953: "Boka kotorska", Zbornik radova SAN XXVII knjiga, Beograd.
- Pečarić, A. i J.**, 2003: "Hrvati u Boki kotorskoj u kraljevini Jugoslaviji", "Jadranske studije", Zbornik pomorskog muzeja Orebić.
- Piplović, S.**, 2003: "Katastar okružja Kotor iz prve polovice XIX stoljeća", "Hrvati Boke kotorske", Zbornik pomorskog muzeja Orebić, 91-114.
- Stanojević, G.**, 1956: "Nekoliko statističkih podataka o Boki kotorskoj iz sredine XVIII veka", Spomenik SAN, CV, Beograd.

IZVORI

- Geographisch–Statistische Repertorium der bewohnten Orte im Konigreiche Dalmatien, Volkszählung 1880., Zara 1888.
- Special Ortsrepertorium von Dalmatien" Volkszählung 1890, K.K. Statistischen Central Commission, Wien, 1894.
- Gemeindeleksikon von Dalmatien, Volkszählung 1900., Wien 1908.
- Spezial Ortsrepertorium von Dalmatien", Volkszählung 1910., Statistische Zentralkommission, Wien, 1919.

SUMMARY

Boka Kotorska (the Bay of Kotor): Ethnic Structure in the Period of Austrian Rule (1814-1918)

Ivan Crkvenčić and Antun Schaller

Censi of 1880, 1890, 1900 and 1910 show slightly increasing population of Boka Kotorska. However, after the foreign population had been subtracted from the total population (native and foreign), it gets apparent that the native population remained stagnant and foreign population was gradually increasing.

It should be mentioned that the censi were accomplished in the circumstances of the remarkable decrease of economy, after the flourishing period of Boka Kotorska which was based on navigation and maritime trade was finished. Economic regression initialised emigration of population, particularly from those parts of Boka Kotorska which had previously been deeply involved in navigation and maritime trade, i.e. from the settlements populated mostly by Catholics, predominantly Croats.

Increase of number of foreign inhabitants and their share in the total population of Boka Kotorska was caused by the fact that Boka Kotorska was transformed in the second half of the 19th century into a military harbour of the Austrian-Hungarian Monarchy. For that reason a lot of population

found their jobs in institutions serving to military infrastructure. Unfortunately, the share of native people in the total population working in military services was very low.

By immigration of foreign population into Boka Kotorska both the ethnic and religion structures, but also the language composition of the total population living in the area became considerably complicated. Unfortunately, there were no data on nationalities in the censi, so that information on share of particular nationalities was possible to obtain only by "crossing" of data on population regarding its denomination determination with those referring to the population according to their language composition (in terms of either native or, at least, spoken languages).

By applying of the "crossing" calculation method it has been determined that the Croats were more numerous in Boka Kotorska than Serbs and Montenegrins during the entire period of consideration, i.e. they were national majority in Boka in the period 1880-1910. Nevertheless, it should be emphasised that data presented in the paper were obtained indirectly, by the "crossing-calculation" method and are, consequently, only of an approximate value.

Primljeno (Received): 01 - 09 - 2005

Prihvaćeno (Accepted): 12 - 10 - 2006

dr. sci. Ivan Crkvenčić, profesor emeritus,
Geografski odsjek PMF-a, Marulićev trg 19,
10 000, Zagreb, Hrvatska/Croatia

mr. sci. Antun Schaller, dipl. ing., APO d.o.o.,
Zagreb